

УДК 159.982.2

КУЗІКОВА С. Б.

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ: ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядається феномен особистісного саморозвитку як реального психологічного явища. Окреслюється проблемне поле дослідження. Висвітлюються суттєві аспекти феномену саморозвитку як прояву самоактивності особистості. Визначається інтегральна особистісна властивість – суб'єкт саморозвитку.

Ключові слова: саморозвиток, самоактивність, самоактуалізація, самореалізація, самотрансценденція, автентичність, суверенність, життєздатність, суб'єкт саморозвитку.

Постановка проблеми. Посилення уваги до феномену саморозвитку пояснюється зростанням розуміння його визначальної ролі в життєдіяльності особистості на сучасному етапі розвитку суспільства. Як свідчить теоретичний аналіз, проблема саморозвитку буквально пронизує зміст сучасних вчень про особистість, про її внутрішній світ, що знаходиться в безпосередньому зв'язку із зовнішнім, соціальним світом. На сьогодні більшість науковців розглядають людину як суб'єкта власної активності і власного перетворення, а процес розвитку переважно вважають саморозвитком (К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Анциферова, Г.О. Балл, О.Ф. Бондаренко, М.Й. Боришевський, А.В. Брушлинський, І.С. Булах, Г.С. Костюк, П.В. Лушин, С.Д. Максименко, Н.І. Пов'якель, С.Л. Рубінштейн, М.В. Савчин, Т.М. Титаренко, П.Р. Чамата, Ю.М. Швалб, В.М. Ямницький). Проте важко назвати конкретні методологічні джерела, які визначали б певні параметри поняття «особистісний саморозвиток» і називали настільки ж конкретні критерії опису його змістових сторін та визначення рівнів організації.

З огляду на складність, неоднозначність, нелінійність, багатоплановість феномену саморозвитку, очевидно, що в проблемному полі досліджуваного феномену існують окремі, іноді дуже серйозні розбіжності в розумінні та інтерпретації даного явища, що стосуються як нюансів, так і самої його суті. Саме тому нам видається важливим висвітлити деякі суттєві аспекти феномену саморозвитку як прояву самоактивності особистості, необхідні для розуміння його як реального психологічного явища. Такими аспектами є самоактуалізація, самореалізація, самоздійснення, самотрансценденція, автентичність, суверенність, свобода, контроль, життєздатність, психологічне здоров'я, задоволеність життям та власності особистості.

Виклад основного матеріалу. Складність визначення поняття «саморозвиток» пов'язана не тільки з його психологічною природою, але і з тим, що є інші близькі до нього поняття, наприклад самоактуалізація, самореалізація, самоздійснення, самотрансценденція і т.д. На нашу думку, зіставлення змісту цих понять дозволить якісно доповнити розуміння психологічної сутності і структури саморозвитку.

Уточнимо співвідношення понять самоактуалізація і самореалізація в площині розгляду феномену саморозвитку. Реалізація (realization), в тлумаченні Оксфордського словника сучасної англійської мови для студентів (1984), – це, насамперед, усвідомлення, мислительна (когнітивна) діяльність. Актуалізація (actualization) – має значення діяльності як процесу, витрати сил (від латинського кореня actus – вчинок), що має речовий результат.

Поняття «самореалізація» означає, таким чином, розумовий, когнітивний аспект діяльності, теоретичну діяльність, роботу на внутрішньому плані. Самореалізація проявляється у побудові та коригуванні, перебудові «концепції Я» (включаючи «ідеальне Я») картини світу й життєвого плану, усвідомленні результатів попередньої діяльності (формування концепції минулого).

Поняття «самоактуалізація» означає практичний аспект діяльності: вчинки і дії, спрямовані на виконання життєвого плану. Назвемо особливості самоактуалізації. По-перше, кожен її акт (кінцева кількість дій) має завершитися певним конкретним, описуваним результатом (самозмінною, набуттям тієї чи іншої компетентності). По-друге, об'єкт, на який спрямована діяльність, і суб'єкт цієї діяльності збігаються (дія спрямована на себе, на самоперетворення). Третя особливість полягає в тому, що формула «I did it myself» поміщає в центр уваги те, що суб'єкт, як джерело активності, може зробити сам, без опо-

ри і допомоги з боку інших; до отриманого результату (the thing) інші суб'єкти непричетні.

Самоактуалізація і самореалізація виявляються, таким чином, двома нерозривними сторонами одного процесу – процесу саморозвитку й особистісного зростання, результатом якого є людина, що максимально розкрила і використовує свій людський потенціал.

На думку Л.А. Коростильової, певна різниця в інтерпретації термінів «самореалізація» і «самоактуалізація» пов'язана з різними акцентами: на суб'єктивному, внутрішньому, або об'єктивному, зовнішньому плані існування особистості. У цьому розумінні термін «самоактуалізація» відображає даний процес більшою мірою немов би у внутрішньому плані особистості, а «самореалізація» – переважно в зовнішньому. Проте як самоактуалізація – це завжди актуалізація, тобто вираження себе, своєї істинної природи ззовні, так і самореалізація – це завжди реалізація свого справжнього Я.

Розглянуті поняття в змістовому плані дійсно близькі до саморозвитку. Проте І.А. Ідінов вважає самореалізацію процесом, певною мірою зворотним щодо саморозвитку. На його думку, в ході саморозвитку відбувається акумулювання енергій, навичок, умінь, здібностей; а самореалізація – це процес виділення накопиченого. Ми наголошуємо на циклічності цих процесів.

Л.І. Анциферова під самореалізацією особистості розуміє здійснення можливостей розвитку Я за допомогою власних зусиль, співдіяльності, співтворчості з іншими людьми (близьким і далеким оточенням), соціумом і світом у цілому. Самореалізація передбачає збалансований і гармонійний розвиток різних аспектів особистості шляхом застосування адекватних зусиль, спрямованих на розкриття генетичних, індивідуальних і особистісних потенціалів [2]. Подібні процеси можуть характеризувати і саморозвиток, причому на деяких етапах життя навіть більшою мірою. Однак саморозвиток, який розуміється одночасно і як перетворення навколишнього світу і самої особистості, включає різні процеси, пов'язані не тільки з розвитком особистості, а й, наприклад, з її самообмеженням (на кризових етапах життя). У той же час «самореалізація (і самоактуалізація – С.К.) досягається тільки тоді, коли у людини є сильний спонукальний мотив до особистісного зростання» [2]. На нашу думку, саморозвиток як здатність до самозміни в різних вимірах, площинах, аспектах (але при збереженні самоідентичності) більшою мірою корелює з динамічними змінами в зовнішньому світі,

роблячи особистість гнучкою, життєздатною на шляху аутентичного самоздійснення.

Семантичний аналіз дозволив нам виокремити опорні точки у значенні поняття «самоздійснення», що роблять його близьким до «саморозвитку». По-перше, самоздійснення – це одночасно процес (рух до своїх сутнісних, істинних начал) і результат (буття істини і істина буття). По-друге, самоздійснення передбачає, що активність у процесі руху до сутності йде від самої людини, тобто здійснити себе може тільки сама людина. По-третє, самоздійснення як сформульований у вигляді мети-ідеалу результат задає напрям саморозвитку людини в цілому.

Семантично близьким до саморозвитку є і поняття «самотрансценденція», яка, по суті, зумовлює можливість будь-якого саморозвитку. «Трансцендування» означає, що людина не вичерпується тим, що вона насправді являє собою тепер або чим вона була в минулому; вона не є тим, чим вона реалізувала себе у своїх вчинках, творіннях та особистому вигляді. Вона перш за все – це її можливості, невичерпні, необмежені і не реалізовані до кінця. Вона визначається через майбутнє (власні проекти, задуми і прагнення), а не через минуле; через «повинність», а не через свою дійсність [4, с. 187].

С.Л. Франк вважав, що безпосереднє самотуття є потенційність. На думку М.К. Мамардашвілі, «..завжди, в будь-який момент нашого життя, ми – учасники гри, і ставка в грі – наша здатність подивитися збоку на себе в будь-якій даній ситуації, щоб здійснити акт трансценденції і припинити дотримуватися логіки причинності» [6, с. 106]. Важливо навести думку В. Франкла, який протиставив ідеї актуалізації власного Я особистості концепцію реалізації людиною трансцендентних цінностей і смислу життя.

Якщо саме трансценденція зумовлює можливість саморозвитку, самоздійснення задає його напрям, а самореалізація, самоактуалізація – визначають результат, то автентичність і суверенність можна розглядати як умову і підставу саморозвитку особистості. Саме вони уможливають внутрішню свободу, згоду із собою, самотійність вибору і відповідальність за нього.

Дж. Бьюдженталь вважає змістовно близьким до саморозвитку поняття «автентичність». Він розуміє автентичність скоріше як сам процес проживання власного життя. У його концепції ключовим поняттям є «присутність», що означає не просто фізичне перебування, а усвідомлення своєї суб'єктності, контакт із внутрішнім життям. Виділяючи умови прояву автентичності,

ряд дослідників (С. Мадді, Д.О. Леонт'єв, Є.М. Осін, Р. Пивоваров) однією з основних називають усвідомлення як відкритість власного досвіду, чутливість до самого себе, здатність слухати себе. А. Ленглі описує автентичність одночасно як спосіб життя і як певну іманентну характеристику, внутрішнє джерело трансценденції особистості, внутрішню силу, яка апіорі існує в кожному, але не кожна людина готова до неї прислухатися. Психологи гуманістичного напрямку (К. Роджерс, А. Маслоу та їх послідовники) виділяли автентичність як дискретну характеристику особистості, що самоактуалізується, за висловом А. Маслоу, як «приведення фальші до нульового показника».

У С. Мадді автентичність подана як певна морально-етична інтегральна характеристика, що проявляється в життєстійкості особистості. Автентичність так само, як і здатність до саморозвитку, визначає життєстійкість особистості, оскільки дозволяє людині проживати справжнє (своє) життя і при цьому зберегти динамічну рівновагу: змінюється (розвивається) життя, і змінюється (розвивається) особистість. При цьому людина може сама організовувати власний розвиток і керувати ним, тобто виступати його суб'єктом.

Психологічну (особистісну) суверенність (від франц. *sovereign* – носій верховної влади) розуміють як здатність людини контролювати, захищати і розвивати свій психологічний простір, основу на узагальненому досвіді успішної автономної поведінки [8].

Семантично близьким до суверенності є поняття автономності. Проте, говорячи про особисту автономність, частіше мають на увазі незалежність, здатність приймати рішення, спираючись на внутрішню підтримку (сильний, сепаративний образ Я). Для нас цінним є те, що у визначенні суверенності (на відміну від автономності) більший акцент робиться на здатності особистості не тільки активно управляти своїм життям, а й приймати його обставини; ключовою ознакою при цьому є внутрішня згода і переживання ненасильства стосовно себе.

Таким чином, якщо в дослідженнях незалежності, некомформності здійснюється зіставлення вчинку із заданими ззовні нормами і зразками поведінки, то аналіз психологічної суверенності передбачає внутрішню емоційну згоду людини з обставинами її життя. Суверенність являє собою не просто ознаку гармонії із самим собою як інтрапсихологічне явище, а й синергетичне ставлення до життєвих ситуацій, які подаються

на мові середовища. Тому суверенність можна розглядати тільки через ставлення до різних вимірів психологічного простору [8]. Суверенність проявляється у переживанні автентичності власного буття, доречності в просторово-часових і ціннісних обставинах життя, що сприяє прийняттю і впевненості людини в тому, що вона діє згідно з власними бажаннями і переконаннями. Останнє посилює близькість психологічного змісту понять суверенність і особистісний саморозвиток (психологічний простір саморозвитку особистості [5]).

Поняття «свобода» і «контроль» – важливі складові всіх концепцій самореалізації і самоактуалізації. На думку К. Роджерса та А. Маслоу, оскільки, актуалізуючись, людина кожного разу прислухається тільки до самої себе, виходить із власного Я, яке відрізняється від інших, вона не може бути конформною. В остаточному підсумку людина сама формує свою особистість. Суб'єкт саморозвитку вільний від схвалення і осуду оточення. Якщо людина підпорядковує своє життя тому, щоб все робити як треба, замість того щоб проявитися такою, яка вона є, вона живе тільки заради свого образу, а не заради себе. Будь-який зовнішній контроль, на думку Ф. Перлза, заважає здоровій роботі організму. Контроль має бути внутрішнім (так само, як і мотивація), лише «підкоригований» умовами ситуації.

На думку К.О. Абульханової-Славської [1], якщо людина вибирає самовираження через виконання обов'язку, тобто через самопожертвування, відбувається поступова втрата власного Я, вона опиняється в позиції приниженої і залежної від оточення, життя такої людини часто закінчується крахом, оскільки оточення далеко не завжди відповідає взаємністю. Служіння людям із почуття обов'язку, мабуть, не те ж саме, що альтруїзм, детермінований самоспонукою.

Як свідчить теоретичний аналіз, поняття саморозвиток тісно пов'язане з поняттями «життєстійкість», «психологічне здоров'я» і навіть «щастя».

У сучасній психології досліджується така інтегративна властивість особистості, як життєздатність (А.А. Богданов, І.І. Шмальгаузен, К. Поппер, У. Єшбі, Н.Ф. Реймерс, Хобфолл і Во, М. Унгар, К. Левін, С. Мадді і Д. Кошаба, П. Уільямс, Д. Вібе і Т. Сміт). Буквально термін «життєздатність» (*resilience*) перекладається як гнучкість, пружність, еластичність, стійкість (до зовнішніх впливів) і як здатність швидко відновлювати здоровий фізичний і душевний стан. Існує низка визначень поняття «життєздатність».

Найбільш поширеним є розуміння цього поняття як здатності до розвитку, виживання і самостійного існування.

Отже, життєздатність – це здатність людини долати труднощі і перешкоди, виходячи з них більш сильною й досвідченою. Ми переконані, що основною умовою життєздатності, ефективного функціонування людини в бурхливому і постійно мінливому світі є вміння конструктивно реагувати на ці зміни, перебудовуватися і, в остаточному підсумку, постійно позитивно змінюватися, саморозвиватися.

Показово, що з точки зору багатьох сучасних психологів-практиків різних психотерапевтичних напрямів (гуманістичного, екзистенційного, трансперсонального тощо) саморозвиток особистості розглядається як необхідна умова її оптимального функціонування, а зупинка саморозвитку, незалежно від причини, зумовлює різного роду особистісні і психологічні порушення (А. Адлер, Р. Ассаджолі, Дж. Бьюдженталь, А. Маслоу, В. Франкл, К. Хорні та ін.).

К. Обуховський вважає, що показником здоров'я людини треба вважати її розвиток. «Якщо прийняти, що збереження життя є основною умовою існування, то розвиток можна визначити як показник якості життя, що визначає норму» [9, с. 80–81]. На думку К. Обуховського, зміни особистості повинні відбуватися, оскільки існування особистості є процесом і її стабільний стан неможливий. Вона може спроститися або розвинути. Спрощується особистість, орієнтована на «тут і тепер», на вимоги ситуації, оскільки її можливості не використовуються, а невикористовуваний орган слабшає, адаптуючись до знижених стандартів діяльності (І.А. Аршавський, В.С. Ротенберг). Звідси можна передбачити наслідки стилю життя «тут і тепер». На думку К. Обуховського, це найчастіше формування пасивно-потребнісної особистості, залежної від зовнішніх обставин, позбавленої внутрішньої свободи і здатності до інтенціональності, або такої, яка страждає від своєї нереалізованості і підсвідомо використовує механізми психологічного захисту, які хоч і гальмують спрощення, але призводять до формування «зворотних петель наростаючої патології або адаптації до дисфункції базальних рис особистості» [9, с. 274].

Приклад досягнення якісно нового рівня розвитку – знаходження сенсу свого існування і завдяки цьому – основи дій на власних принципах, що не залежать від вимог ситуації і від досвіду. Людина в цьому випадку може діяти «від себе», вона перевершує дані їй можливості і таким чи-

ном робить трансгресію, стає суб'єктом власного розвитку.

Реалізація істинних потреб людини є важливим чинником її задоволеності життям, що не рівнозначно позитивним переживанням. Адже якщо немає цілеспрямованої організації на шляху досягнення поставленої мети, життя можна проводити із задоволенням. Концентрація ж на віддалені цілі, супутні цьому зусилля і необхідні зречення часто заважають отримувати задоволення від буденного життя. Однак, на переконання З. Залескі, ситуативне задоволення не може замінити задоволення, одержуваного від досягнення віддалених життєвих цілей, від відчуття контролю над власним життям і здатності самореалізації та особистісного зростання в масштабах біографії. У своїх дослідженнях він показав, що сама віддаленість цілі «надає життю більшого смислу, ніж найближчі цілі», а «... люди, які мають довгострокову, націлену на майбутнє перспективу, більш стійкі і задоволені діями, спрямованими на менш віддалені цілі» [9, с. 16; 11], до того ж, за В.С. Ротенбергом – ще й більш здорові [10]. З цієї точки зору віддалену мету можна трактувати як «концепцію свого життя» і «траєкторію» розвитку [5].

Існує така думка, що чим більшою мірою людина відчуває себе суб'єктом власної життєдіяльності та власного розвитку, який приймає рішення і несе за них відповідальність, тим більшою мірою вона схильна до щастя. Іншими словами, вона схильна частіше і повніше переживати задоволеність життям у цілому, частіше і більш щиро відчувати позитивні емоції (позитивне самовідчуття (М. Аргайл [3])). Як зазначалося вище, не можна сказати, що це «безмарне» щастя. Така радість, не на шкоду відповідальності, може змінюватися іншими почуттями, причому нерідко – невдоволенням собою, якщо йдеться про власні методи діяльності, отримані результати, витрачений час. Проте переживання суверенності, автентичності та самоефективності (продуктивна самореалізація за Л.О. Коростильовою) супроводжується інтегральним почуттям задоволеності, повноти буття.

Про зв'язок задоволеності життям і його осмисленості говорив В. Франкл. Важливість для людини почуття власної корисності неодноразово підкреслював Е. Фромм. К. Обуховський вважає, якщо в індивіда не сформована здатність усвідомленого і контрольованого задоволення потягів і потреб, життя його коливається від ситуації до ситуації, з неї не впливає нічого, крім самого життя. А. Маслоу підкреслює, що вибір на користь зростання в напрямі самоакту-

алізації повинен здійснюватися людиною в кожній ситуації вибору. Будь-яка відмова від зусиль щодо повної реалізації потенціалу сприяє виникненню патології або навіть метапатології. Передбачається, що відмова від розвитку призводить до нервових, психічних розладів, які загрожують інволюцією, «згортанням» окремих здібностей. А. Маслоу говорить: «Багато психологів гуманістичного і екзистенціального напрямів дотримуються думки, хоча і не підкріпленої поки переконливими емпіричними даними, що повне задоволення базових потреб не може автоматично розв'язати проблеми ідентичності, побудови ціннісної системи, життєвого призначення, сенсу життя. Щонайменше, для деяких людей, і особливо для людей молодих, вирішення цих проблем стає серйозним життєвим завданням, ніяк не пов'язаним із проблемою задоволення базових потреб» [7, с. 89]. Становлення особистості, її трансгресія вимагає значної концентрації енергії, душевної роботи, уваги до свого внутрішнього світу і внутрішнього світу інших людей. Це підносить особистість над буденністю і визначає якість її життя.

Зазначимо, що здатність до суб'єктного саморозвитку – усвідомленого, самокерованого процесу особистісних змін – не тільки викликає відчуття задоволеності і підтримує психологічне здоров'я людини, а й формує певні властивості особистості.

С.Л. Рубінштейн вважав, що одним із механізмів формування рис характеру є мотиви. Виникаючи в подібних ситуаціях, вони закріплюються і стають його складовими. Ці риси проявляються в поведінці людини, її вчинках. Якщо людина поводить себе неконформно, бере на себе відповідальність у різних ситуаціях, має сміливість виявити і викрити свій захист і т. п., вона, рухаючись шляхом самоактуалізації, формує відповідні риси свого характеру. Одночасно вони розвиваються і видозмінюються. Принцип розвитку особистості в діяльності говорить нам про те, що в процесі діяльності властивості особистості певним чином трансформуються, пов'язуються одна з одною, тобто відбувається їх інтеграція. Результатом цього процесу є утворення в структурі особистості нових, більш узагальнених властивостей із більш складною структурою – інтегральних властивостей особистості.

Найчастіше в психології особистості під інтегральними властивостями розуміють спрямованість, ціннісні орієнтації, ролі, статусні характеристики особистості і т. д. Вони більшою мірою характеризують людину з точки зору її соціаль-

ної сутності. Існують і такі індивідуально-психологічні інтегральні властивості, як духовність, автентичність (конгруентність), автономність як сила протистояння несприятливим обставинам, інтернальність-екстернальність, особистісне багатство і т. п. Деякі з них можуть бути похідними від таких провідних життєвих мотивів, як прагнення до самореалізації та самовдосконалення, або формуватися під впливом стійкого ставлення до саморозвитку як до цінності. В нашому дослідженні [5] ми визначили таку інтегральну особистісну властивість, як – «бути суб'єктом власного розвитку», аналізували експериментально досліджені індивідуально-стильові характеристики саморозвитку як суб'єктної діяльності в осіб юнацького віку, а також розкрили експериментально перевірені психолого-педагогічні умови та технології оптимізації становлення суб'єкта особистісного і професійного саморозвитку в процесі фахової підготовки студентів-психологів до психокорекційної діяльності.

Висновок. Підсумовуючи зазначимо, що особистісне зростання – це процес цілісний, комплексний і зростання в одному «особистісному вимірі» сприяє просуванню в інших. Тому важливішим за все є факт руху в цих напрямках, включення в процес «відкриття і отримання себе», що дає можливість людині ставати все більш вільною і відповідальною, автентичною і неповторною, доброзичливою і відкритою, сильною і творчою і, в остаточному підсумку, – більш зрілою і здатною сприймати світ (зовнішній і внутрішній) не як загрозу, а як виклик життя і одночасно – заклик до життя, тобто бути суб'єктом власної життєдіяльності і власного розвитку.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. — М. : Мысль, 1991. — 299 с.
2. Анцыферова Л.И. Личность в динамике: некоторые итоги исследования / Л.И. Анцыферова // Психологический журнал. — 1992. — Т. 13. — № 5. — С. 12—25.
3. Аргайл М. Психология счастья / Аргайл М. — СПб.: Питер, 2003 — 271 с. — (Серия : «Мастера психологии»).
4. Дробницкий О.Г. Моральная философия : избр. труды / О.Г. Дробницкий ; сост. Р.Г. Апресян. — М. : Гардарики, 2002. — 523 с.
5. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : [монографія] / С.Б. Кузікова. — Суми : МакДен, 2012. — 410 с.
6. Мамардашвили М.К. Мысль под запретом : (Беседы с А.Э. Эпельбуэн) / М.К. Мамардашвили // Вопр. философии. — 1992. — № 5. — С. 100—115.
7. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. — СПб. : Питер, 2008. — 352 с. — (Серия «Мастера психологии»).

8. Нартова-Бочавер С.К. Психологическое пространство личности / С.К. Нартова-Бочавер. — М. : Прометей, 2005. — 312 с.
9. Обуховский К. Галактика потребностей. Психология влечений человека / К. Обуховский. — СПб. : Изд. «Речь», 2003. — 296 с.
10. Ротенберг В. С. Сновидения, гипноз и деятельность мозга / В.С. Ротенберг. — М. : ООО «Центр гуманитарной литературы» «РОН», В. Секачев, 2001. — 256 с.
11. Zaleski Z. Psychologia ekologicznego exodusu / Z. Zaleski. — Wrocław Zakład Narodowy im. Ossolinskich, 1991. — 99 p.

В статье рассматривается феномен личностного саморазвития как реального психологического явления. Определяется проблемное поле исследования. Освещаются существенные аспекты феномена саморазвития как проявления самоактивности личности. Определяется интегральное личностное свойство – субъект саморазвития.

Ключевые слова: саморазвитие, самоактивность, самоактуализация, самореализация, самотрансценденция, аутентичность, суверенность, жизнеспособность, субъект саморазвития.

The article discusses the phenomenon of personal self-development as a real psychological phenomenon. Defined the problem field of study. Highlights the essential aspects of the phenomenon of self-development as a manifestation of self-activity of the individual. Determined by the integral property of the individual – the subject of self-development.

Keywords: self-development, self-activity, self-actualization, self-realization, self-transcendence, authenticity, sovereign, viable, the subject of self-development.

УДК 159.9

КУЗНЕЦОВА С. В.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ВИПУСКНИКІВ 11-х КЛАСІВ

Стаття присвячена одній з актуальних проблем професійного самовизначення випускників 11-х класів ЗОШ. В дослідженні зроблена спроба визначити рівень сформованості професійного самовизначення випускників та їх уявлення про професію психолога.

Ключові слова: професійне самовизначення, юнацький вік, психолог.

Проблема професійного самовизначення є однією із головних у житті кожної людини і ця проблема виникає перед особистістю протягом усього її життя. Це пов'язано з розвитком особистості, але на різних вікових періодах одні й тіж задачі професійного самовизначення вирішуються по-різному. Постійний пошук свого місця в світі професій, осмислення своєї соціально-професійної ролі, ставлення до себе стає важливим компонентом життя людини.

В сучасному динамічному, швидкозмінному світі професійне самовизначення людини ускладнюється появою нових технологій, а як наслідок, і нових професій і спеціальностей.

Проблема професійного самовизначення постає сьогодні перед багатьма людьми: перед випускниками шкіл і вишів, перед спеціалістами, що стоять перед необхідністю оволодіння іншою професією, перед тими, хто змушені шукати нову роботу після закриття (перепрофілювання) підприємств, відомств тощо. Усі вони мають розуміти важливість проблеми вибору життєвого шляху відповідно до своїх можливостей, і як наслідок усвідомлювати свої здібності, особливості, якості, що необхідні для певної професії. Взагалі, багато людей не бачать сенсу життя у відриві від професійної діяльності.

Усвідомлення свого призначення, смислу життя та професійний вибір спрямовують процес розвитку учнів старших класів на їх майбутнє; рівень самовизначення виявляється через складний комплекс їх відчуттів, особливостей сприйняття дійсності, образ «я» сформований на даному етапі розвитку, індивідуальне сприйняття світу та ставлення, що формуються в індивідуальному досвіді старшокласників і мають суттєвий вплив на їх стосунки, рішення і вчинки.

Наукові розробки типології професійної спрямованості на основі визначення її психологічних детермінант закладено на початку ХХ сторіччя О.Ф. Лазурським. Він приділяв велику увагу формуванню відносин особистості із зовнішнім соціально-культурним середовищем.

Проблема професійного самовизначення привертала увагу багатьох дослідників, зокрема вона висвітлена в роботах Л.І. Божович [2], М.Р. Гінзбурга [4], А.В. Мудрика [8], які вивчають її у зв'язку з життєвими перспективами особистості і плануванням майбутнього. К.А. Абульханова-Славська [1], Є.О. Клімов [6], М.С. Пряжников [9] наголошують на зв'язку професійного самовизначення із розвитком особистості.

У науково-теоретичному аналізі літератури самовизначення розглядається у роботах